

SOPPAKEITTIÖT TULEVAT

MIKKO A. SALO

Luonamme vieraili taannoin amerikkalainen antropologian professori, jonka kasvojen yli kulki huomattava joukko arpia. Hän kertoi joutuneensa 1980-luvulla New Yorkin kaduilla lenkkeillessään onnettomuuteen, jossa suuri ikkunalasin kappale oli pudonnut hänen kasvoilleen ja silponut ne. Nenä ja ylähuuli olivat leikkautuneet osaksi irti. Hänet oli kiidätetty ambulanssilla sairaalaan, jonka ensiapuhuoneessa hän kertoi tajunneensa, että häntä tutkivat lääkärit keskustelivat siitä, voiko ihminen elää ilman ylähuulta. Hän ymmärsi, että milloin potilas ei kykene hoitoaan maksamaan, laki velvoittaisi lääkärit saattamaan tämän vain sellaiseen kuntoon, ettei henki pakene. Professori kertoi kauhistuneena yrittäneensä kaivaa sairausvakuutuskorttinsa lenkkeilyvaatteittensa taskusta ja sanoa runnellulla suullaan: ”I can pay”. Kortin nähtyään lääkärit olivat hieman hämillään ryhtyneet neulomaan nenää ja ylähuulta paikalleen.

Olen joskus lukenut opiskelijoilleni 1980-luvulla New York Times -lehdestä leikkaamaani artikkelia, jossa sikäläinen sosiaalityöntekijä kertoo työstään jossakin Ylä-Manhattanilla ja Bronxissa. Hän teki lastensuojelutyötä työttömien, huumeiden käyttäjien ja rikollisten asuttamissa vuokrataloissa. Hän etsi poliisipartio turvanaan teini-ikäisten äitien nääntyneitä lapsia kylmistä asunnoista, joissa ei ollut sen enempää ruokaa kuin huonekalujakaan. Hän vei hoitoon lapsia, jotka olivat polttaneet itsensä kynttilöissä tai keskelle lattiaa asetetuissa liekehtivissä petrooli-purkeissa – näiden asuntojen ainoissa valon- ja lämmönlähteissä. Hän yritti tunkea vielä yhden tai kaksi lasta ennestään täpötäysiin

lastenkoteihin. Hän yritti löytää väliaikaisen sijoituspaikan vielä yhdelle tai kahdelle asunnottomalle äidille ja tämän vauvalle. Tätä hän tekisi aina myöhään yöhön monta päivää viikossa, kunnes olisi täysin loppuun palanut ja harkitsisi alan vaihtamista, niin kuin niin monet hänen työvereistaan jo olivat tehneet.

Olen ollut myös amerikkalaisessa soppakeittiössä – instituutiossa, joka hävisi Rooseveltin New Deal -politiikan myötä, mutta yleistyi uudelleen 1980-luvulla reaganismin parhaina päivinä. Olen jutellut sieltä ainoan ateriansa päivittäin hakevien ihmisten kanssa. Monet heistä olivat olleet köyhiä jo monta sukupolvea, mutta jotkut olivat aiemmin kuuluneet varakkaaseen keskiluokkaan ja eläneet vielä pari kolme vuotta aikaisemmin hyvin. Heidän kasvoistaan näki, että putoaminen yhteiskunnan pohjalle oli heidän kohdallaan tapahtunut niin nopeasti, että heidän oli edelleenkin vaikea uskoa sitä todeksi.

Jos tällaista oli Yhdysvalloissa – ja monessa muussa maassa – 1980-luvulla, miksi niin ei ollut meillä Suomessa? Vastaus on selvä: 1980-luvun Suomi oli pohjoismainen hyvinvointivaltio. J. P. Roos (1993) on äskettäin väittänyt, että ”Yhdysvallat ei ole koskaan ollut eikä siitä voi edes tulla *hyvinvointivaltiota*, niin voimakkaasti perusturvan vastainen kulttuuri siellä on”. Suomessa oli hyvä sosiaaliturva ja terveydenhuolto niin työssä oleville ja lapsiperheille kuin eläkeläisille ja vanhuk-sille. Kansantulo kasvoi ja sen myötä yleinen elintaso nousi. Vuosina 1960–1990 Suomen bruttokansantuote kasvoi keskimäärin 3 prosenttia vuodessa. Vuosina 1988–89 kokonais-tuotannon kasvu oli peräti 5 prosenttia vuodessa (Talouspolitiikan linja ..., 1993, 12).

Suomalaisten teollisuustyöntekijöiden reaali-ansiot paranivat lähes 25 prosenttia 1980-luvulla. Työllisyystilanne oli hyvä ja valtiolla oli vähän velkaa. Työttömyysaste oli vuosina 1981–1989 hieman yli 5 prosenttia. Vuoden 1989 alkupuolelta vuoden 1990 loppupuolelle se oli alle 4 prosenttia ja maassa oli työvoimapulaa. Vuoden 1990 lopussa työttömyys alkoi nopeasti nousta ja saavutti 10 prosenttia vielä vuoden 1991 aikana. Vuosikymmenen lopussa Suomen valtio oli ”käytännöllisesti katsoen velaton” (Vartia & Ylä-Anttila 1993, 250). Verot olivat kohtuulliset ja verotulot käytettiin kansalaisten hyväksi. Vallitsi suuri tasa-arvo ja pienet tuloerot. Meillä oli vähän rikollisuutta – ei terrorismia eikä poliittista väkivaltaa. Sairas sai parhaan mahdollisen hoidon oli sitten rikas tai köyhä, nuori tai vanha. Irronnut ylähuuli neulottiin paikalleen kyselemättä, onko potilaalla rahaa tai hyvä vakuutus vakavaraisessa yhtiössä. Turvattomille lapsille ja heidän äideilleen voitiin antaa ”kohtuullinen elintaso” eikä köyhiä tarvinnut ruokkia soppakeittiöissä.

SUOMALAISEN HYVINVOINTIVALTION ALASAJO ON ALKANUT

Nyt tämä kaikki on uhattuna. Suomalaista hyvinvointivaltiota ajetaan alas. Työttömyys on tasolla, joka on lähes Euroopan ennätys. Kansalaisten kyky kustantaa hyvinvointivaltion palvelut on heikentynyt ja elintaso laskee. Verot ovat uskomattoman korkeat, mutta verotuotto pienenee ja menee pankkilaitoksen tukemiseen. Erityisesti lapsiperheiden verotusta kiristetään. Eläketurvaa ja työttömyysturvaa on leikattu. Kansantalouden velkaantuminen on ennennäkemätöntä. Julkista sektoria supistetaan. Sairaaloita lopetetaan, osastoja suljetaan, henkilökuntaa vähennetään. Terveyskeskuksissa ja kouluissa on maksut. Yliopistoihin tulevat lukukausimaksut. Lasten päivähoitopalveluiden tasoa on alennettu. Vuokralaisten turva on purettu ja asunovelalliset ovat jääneet loukkuun. Rau-

tateitä aiotaan sulkea ja teitä jätetään korjaamatta. Kouluja lopetetaan ja yliopistojen laitoksien sulkemista suunnitellaan.

Vuosina 1991 ja 1992 Suomen bruttokansantuote supistui 10 prosenttia (Talouspolitiikan linja..., 1993, 101). Se on OECD-maiden ennätys ja on rajumpaa kuin 1930-luvun laman aikana (Talouspolitiikan linja..., 1993, 19–22). Vuonna 1992 kotimainen kysyntä aleni 6 prosenttia. Kulutusmenot vähenivät lähes 4 prosenttia ja investoinnit supistuivat 15 prosenttia (Kansantalouden kehitysraportti..., 1993, 28–29).

Viime vuoden keväällä vielä arvioitiin, että toimeentulotukiasiakkaiden määrä nousisi Suomessa vuoden 1990 tasosta vuoden 1993 loppuun mennessä 50 prosenttia eli 500 000 asiakkaaseen (Lehto & Lamminpää 1992). Kehitys on sittemmin osoittanut, että arvio on liian optimistinen. Pelkästään joulukuussa 1992 joutui työttömäksi 41 000 henkilöä eli keskimäärin 1 322 päivässä. Vauhti on hidastunut, mutta valtiovarainministeriökin ennustaa, että työttömien työnhakijoiden määrä nousee tänä vuonna 500 000:een (Kansantalouden kehitysraportti..., 1993, 23).

Työttömäksi joutuminen vähentää ansiosidonnaisten työttömyyspäivärahojen saajien tuloja noin 40 prosenttia. Ansiosidonnaisten päivärahojen keskimääräinen suuruus on 222 markkaa. Jos työttömyys pitkittyy, putoaa työtön perusturvan varaan tai – puolison tuloista riippuen – jää kokonaan vaille työttömyysturvaa. Perusturvan suuruus on 116 markkaa päivässä (ks. Talouden näkymät ..., 1992, 80). Perusturva on verollinen, ja tarveharkintaa sovelletaan alle 55-vuotiaisiin työttömiin.

Myös työssä olevien toimeentulo heikkenee. Veronmaksajain Keskusliiton laskelmien mukaan kaksilapsisen teollisuustyöntekijäperheen käytettävissä olevat kuukausitulot pienenevät ensi vuonna 396 markkaa, kun hallituksen esityksen mukaan perhepoliittiset vähennykset ja lapsilisän vaippalisä poistetaan ja ne korvataan verollisella lisälapsilisällä (Lehdistötiedote 3.2.1993). Kaksilapsisen yksinhuoltajaperheen veroprosentti nou-

see 16,2 prosentista 29,3 prosenttiin ja kaksilapsisen akateemisen perheen veroprosentti nousee 43,4 prosenttiin. Suomessa on Euroopan ankarin tuloverotus, sanoo keskusliitto.

Tilastokeskuksen helmikuun 15. päivänä julkistama kuluttajahintaindeksi osoittaa, että joulukuussa 1992 ja tammikuussa 1993 poliklinikkamaksut nousivat 11,1 prosenttia. Helsingin Sanomat tietää kertoa 17.2.1993 kuntien tekevän päätöksiä, joiden mukaan potilaiden omavastuu syöpäsairauksien hoitokuluista kasvaa. Arvioidaan, että sairausvakuutusjärjestelmän etuuskien leikkaukset ovat siirtäneet sairaiden maksettavaksi lääkemenkuluista noin 300 miljoonaa markkaa. Sairauskulujen verovähennysoikeuden poistamisen vaikutus oli noin 600 miljoonaa markkaa. Sairausturvan heikentäminen on johtanut siihen, että kymmenet tuhannet kroonisesti sairaat ovat vastoin lääkärin ohjeita vähentäneet heille tärkeiden lääkkeiden ottamista tai lopettaneet sen kokonaan (Klaukka & al. 1993).

”LIIAN HYVÄ SOSIAALINEN
TURVAVERKKO ON MÄRKÄPESÄKE”

Suomalaista hyvinvointivaltiota rakennettiin siinä käsityksessä, että se on paitsi oikeudenmukaisuutta lisäävä myös kansantalouden suotuisaa kehitystä tukeva järjestelmä (ks. esim. Kuusi 1968, 61–62; Haatanen 1993). Nyt ovat äänekkäitä ne, joiden mielestä julkinen sektori ja hyvinvointivaltio ovat taloudellisten vaikeuksiemme syy tai ainakin kansallisen pelastautumisen este.

Valtiovarainministeriö toteaa lakonisesti: ”Julkinen sektori on nykyisellään liian iso” (Talouspolitiikan linja ..., 1993, 6). Valtiovarainministeriön budjettiosaston osastopäällikkö Raimo Sailas on monisanaisempi. Talousneuvostolle syyskuussa 1992 tekemässään säästösuunnitelmassa hän julistaa, että julkinen sektori ”on tavoitteiltaan usein epäselvä ja tavoitteiden ja keinojen väliltä on usein vaikea löytää loogista yhteyttä” (Sailas 1992, 7). Sailas kirjoittaa:

”Edessä onkin julkisen sektorin tehtäväpiirin laaja ja perusteellinen uudelleenarviointi, minkä tulee johtaa julkisen sektorin tehtävien ja vastuualueen supistamiseen, etuuskien ja vähemmän tärkeiden palvelujen karsimiseen, maksullisuuden laajentamiseen, hallinnon keventämiseen ja ohjausjärjestelmien uudistamiseen.”

Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen (Etla) ja Suomen itsenäisyyden juhlarahaston (Sitra) julkaisemassa KANSANTALOUS 2017 kuvataan hyvinvointivaltio järjestelmäksi, jossa ”[K]ansalaisten kesken on – menossa eräänlainen kilpailu siitä, kuka parhaiten pystyy hankkimaan julkiselta sektorilta erityisetuja, joiden kustannukset jakautuvat pääosin muiden maksettavaksi” (Vartia & Ylä-Anttila 1993, 262). Kun julkista sektoria johtavat – niin kuin kirjoittajat väittävät – poliitikot, jotka ”eivät ole kovin tiukkoja työnantajia”, kirjoittajien mielestä on aiheellista muistuttaa, että ”[H]yvinvointivaltion tehtävä ei ole taata vain valtion palveluksessa olevien hyvinvointia, vaan hyvinvointipalvelut kaikille kansalaisille” (Vartia & Ylä-Anttila 1993, 262).

Tällaisissa teksteissä, jotka on tarkoitettu päätöksentekijöille, asiantuntijoille tai akateemiselle yleisölle, esitystapa on ainakin näennäisesti argumentoivaa siten, että myös vastakkaisia näkemyksiä esitetään. Sailas sanoo, että jos hänen paperistaan välittyy vaikutelma, että hän olisi yövärtijavaltion kannattaja, niin silloin sitä on luettu ”kuin piru raamattua” (Sailas & Sauli 1992, 7). KANSANTALOUS 2017 -teoksessa myönnetään, että suomalaisen hyvinvointivaltion rakentaminen on ollut ”kaikkien kansalaisryhmien hyväksymää” (Vartia & Ylä-Anttila 1993, 259). Ja valtiovarainministeriökin toteaa ohimennen, että ”[J]ulkisin ilmaisupalveluin ja tulonsiirtoin on rakennettu sosiaalista turvaverkkoa, jonka kautta köyhyys on pitkälti poistettu ja jonka ansiosta tasa-arvo on Suomessa kansainvälisesti hyvä” (Talouspolitiikan linja ..., 1993, 60).

Sellaisissa kirjoituksissa, jotka on tarkoitettu vaikuttamaan suoraan tavallisiin kansalaisiin, paatos on painavampaa ja retoriikka re-

pivämpää. Pankin asiakaslehti valistaa pankkituen rahoittamisen kanssa kamppailevaa suurta yleisöä (Oma markka 2/1993):

”Julkisektorista on tullut 'kehityksen kivireki', joka laahaa yhteiskuntaa säätelevän talouskehityksen jäljessä. Tämä johtuu kolmesta tekijästä.

Kömpelöt ja raskaat rakenteet sekä sisäänlämpivät organisaatiot pyörittävät liian useaa päällekkäistä hallintoa. Turhan työn määrä on moninkertaisesta touhuamisesta ja valtaa ruokkivien koneistojen määrästä johtuen suuri. Varovaisesti arvioiden rakenteellisen tehottomuuden osuus lieenee 20–25 prosentin luokkaa.

Myös puutteellinen työn arviointi ja olemattomat palautemenetelmät osaltaan ruokkivat 'kolhoosiajattelua' ja 'korporaatio-orientoutunutta' työtettä julkisektorilla. Tulosohejaus ja kannustavien palkkausjärjestelmien käyttöönotto sekä sisäinen yrittäjäisyys lisäsivät lyhyellä aikavälillä työn tuottavuutta 10–15 prosenttia.

Kolmas ja vaikeimmin hoidettava tekijä on organisaatioiden muutosvastarinta ja julkiskoneistojen sopeutumisen auttamaton hitaus, mikä johtuu koko systeemin perimmäisestä olemuksesta.”

Ja ilmaisjakelulehden kolumnisti kirjoittaa, että ”Suomessa on kolme märkäpesäkettä, jotka tulehduttavat koko muuten terveen ruumiin: jäykät työmarkkinat, elintarviketuotannon suoja ja liian hyvä sosiaalinen tukiverkko” (Ilta-Heili 14/1993).

SUOMI ILMAN SOSIAALISIA TUKIVERKKOJA

Ei ole vaikea kuvitella, minkälaiseksi Suomi muuttuu, jos puretaan ne ilmaispalveluin ja tulonsiirroin rakennetut tukiverkot, joiden kautta – kuten valtiovarainministeriö sanoi – ”köyhyys on pitkälti poistettu ja joiden ansiosta tasa-arvo on Suomessa kansainvälisesti hyvä”. Tilanteessa, jossa Suomi on tasapainottumassa ”hitaan kasvun, suurtyöttömyyden ja alentuneen elintason maaksi” (Talouden tie ..., 1992, 42), niiden purkaminen merkitsee köyhyyden palaamista ja epätasa-arvon lisääntymistä.

1. Jos maassa harjoitetaan uuskonservatiivista ja uusliberalistista yhteiskuntapolitiikkaa, Suomen kansantalouden vakavat ongel-

mat eivät väisty ja kansan valtaosan elintason aleneminen jatkuu. Osaksi tämä johtuu kotimaista kysyntää pienestä pitävästä talouspolitiikasta, osaksi siitä, että myös Euroopan talousnäkyvät ovat huonot. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) skenaariossa tällaista tulevaisuutta on kuvattu seuraavasti (Talouden tie ..., 1992, 40):

”Taloudelliseen kehitykseen vaikuttavat päätöksentekijät eivät ota riittävää vastuuta toimintansa kokonaisvaikutuksista, jolloin ei synny yksituumaisuutta tarvittavista korjaavista toimenpiteistä. Sopeutuminen tapahtuu jatkuvien voimakkaiden ristiriitojen kautta. Kriisitilanteisiin ajaututaan ja poliittiset sekä yhteiskunnalliset vastakohtaisuudet kärjistyvät.”

2. Julkispalvelumalli syrjäytyy vähittäin welfare mix -mallin tieltä. Kunnalla pysyy velvollisuus huolehtia niistä jäsenistään, jotka eivät toimeentuloaan mistään muualta saa. Toisaalta kuntien edellytykset huolehtia velvollisuksistaan heikkenevät ja erot tässä suhteessa kuntien välillä kasvavat, kun valtion-apujärjestelmä vähitellen puretaan ja kunnat joutuvat itse hankkimaan tulonsa, mistä saavat. Helsingin Sanomat kirjoittaa 31.1.1993:

”Kokoomuksen puheenjohtajan ulkomaankauppaministeri Pertti Salolaisen mielestä kuntien olisi järkevää antaa kerätä itse verotulonsa suoraan omaa toimintaansa varten. Salolaisen mielestä valtionosuusjärjestelmästä voitaisiin muutamassa vuodessa luopua. – Uusi järjestelmä edesauttaisi kuntia sopeuttamaan toimintansa tulojensa mukaisesti, Salolainen sanoi.”

3. Palveluista peritään lisääntyvästi palvelun tuotantokustannuksia peittäviä käyttäjämaksuja. Palvelut jakautuvat hyvätuloisille tarkoitettuihin yksityisesti tai informaalisessa sektorissa tuotettuihin ja köyhäinhoitoon kuuluviin kunnan tuottamiin. Naiset palaavat työmarkkinoilta takasiin kotiin hoitamaan lapsia, sairaita ja vanhuksia. Juhani Lehto hahmottelee tällaista kehitystä seuraavasti (1992):

” – sosiaalihuollon kaksinainen suojaverkkorooli yhtäältä suhteessa perheiden arkeen ja toisaalta suhteessa hyvinvointipolitiikan muihin sektoreihin merkitsee – mahdollisuuksia – [sen] roolin uudelleenmäärittelyyn. Palkatusta lasten ja vanhusten hoivasta voidaan yrittää siirtyä 'takaisin' perheiden/naisten velvoittamiseen palkattomaan hoivaan. Teoriassa lähes koko nykyinen sosiaalihuolto voitaisiin tuottaa myös osana terveydenhuoltoa, asuntotoimea, työvoimahallintoa, peruskoulua ja Kansaneläkelaitosta, jolloin sosiaalihuolto rajoittuisi vain perinteisen vaivashoidon ja poikkeavan käyttäytymisen kontrolloinnin alueelle. Kuntien talousvaikeuksien keskellä pohdinta tällaisen 'paluun' mahdollisuudesta on virinnyt kuntien päättäjien keskuudessa – , mutta toistaiseksi se on lähinnä yleisen tason spekulatiota eikä konkreettisia muutosehdotuksia.”

4. Työttömyys pysyy korkealla tasolla. Pitkäaikaistyöttömyys lisääntyy. Työttömiksi joutuu kasvavassa määrin myös keskiluokkaa, hyvinkoulutettuja ihmisiä (lääkäreitä, sairaanhoitajia, virkamiehiä, opettajia, professoreita jne.) ja vailla kaikkea työkokemusta olevia nuoria. Näistä osa pakenee ulkomaille, mutta osa jää työttömiksi lopuksi ikäänsä. Työttömien toimeentulo heikkenee nopeasti sitä mukaa kuin heitä työttömyyden pitkittyessä putoaa perusturvan varaan. VATT:n (1992) skenaariossa sanotaan (Talouden tie..., 1992, 41):

”Vaihtotase saattaa tilapäisesti parantua korkean korkotason aiheuttaman voimakkaan kotimaisen investointilaman ja tuotantolaman takia. Vientiyritysten investoinnit suuntautuvat yhä enemmän ulkomaille. Teollisuusyritysten kannattavuus ei myöskään ole riittävä investointien elpymiseksi. Avoimen sektorin vientiveto jää lyhytaikaiseksi. – Tuotanto supistuu edelleen ja työttömyysaste kohoaa lähelle 20 prosenttia. – Investointilaman takia tuotantokapasiteetti alkaa asteittain rappeutua ja osaavinta nuorta työvoimaa siirtyä ulkomaille.”

5. Tuloerot kasvavat kaikissa ikäluokissa. Konkursseja ja pakkohuutokauppoja on edelleen runsaasti. Työttömyys- ja eläkevakautuksen maksuja nostetaan samalla kun työttömyysturva- ja vanhuuseläkejärjestelmää leikataan. Köyhyys muuttuu nuoruuteen liitty-

västä lyhytaikaisesta ongelmasta aikuis- ja vanhuusiän pysyväksi ongelmaksi. Eläkekynnystä nostetaan, mutta se ei vähennä halua jäädä eläkkeelle. Varakkaat ostelevat itselleen eläkkeitä.

6. Rikollisuus lisääntyy. Huumerikollisuus ja avoin katuprostituoitio saavat jalansijaa Suomessa. Perheongelmat lisääntyvät. Lapsiperheiden kasvaneet taloudelliset ongelmat näkyvät lasten heitteillejättöinä, koulunkäynnin häiriöinä, koulujen kurinpito-ongelmina ja lasten lisääntyneenä väkivaltaisuuksina. Kaduille ilmestyy kerjääviä lapsia ja aikuisia. Vanha käsite ”irtolaisuus” tulee taas tarpeelliseksi, tai se korvataan uudella samaa tarkoittavalla termillä.

7. Väestön terveydentila huononee. Sairaiden ja vaille asianmukaista hoitoa jääneiden määrät lisääntyvät. Eriarvoisuus kuolemassa lisääntyy. Itsemurhaluvut nousevat. Vakavia epidemioita esiintyy entistä useammin. Tuberkuloosi ja AIDS yleistyvät.

8. Sosiaali- ja terveydenhuoltomenojen kasvu ei pysähdy. Avun tarvitsijoiden määrä lisääntyy, ja yksityistetyn palvelun osoittautuvat kaikkine sivu- ja lisäkustannuksineen yhteiskunnalle julkispuolellemallin mukaan tuotettuja palveluja kalliimmiksi.

9. Kuntien palkkaamat ja vapaaehtoiset sosiaalityöntekijät kiertelevät lähiöiden nopeasti rapautuvissa vuokratasarmeissa auttamassa laitoksista puolikuntoisina ulostyönnettyjä sairaita ja vanhuksia. He etsiskelevät hylättyjä ja turvattomia lapsia keskustan parkkitaloista, asemilta, rappukäytävistä ja roskasäiliöistä. He majoittavat kylminä öinä kodittomia parakkeihin, kirkkojen lattioille ja koulujen käytävillä. He pyytelevät isojen kauppojen takaovilla ruokaa vietäväksi soppakeittiöihin, joissa työttömät miehet ja naiset, velkojensa ja verojensa kanssa kamppailevat lapsiperheet, eläkeläiset, mielisairailoista avohoitoon lähetetyt potilaat, alkoholi-soituneet asunnottomat ja huumeiden käyttäjät käyvät syömässä.

Jotta tällaiselta tulevaisuudelta vältyttäisiin, tulisi työttömyyttä voida nopeasti vähentää. Massatyöttömyys on hyvinvointivaltion perustan pahin murentaja. ”Ei olla hyvinvointiyhteiskunnassa, jos työttömyys on merkittävän suurta”, sanoo budjettipäällikkö Sailas-kin (Sailas & Sauli 1992).

Asiantuntijoiden keskuudessa vallitsee poikkeuksellisen suuri yksimielisyys siitä, että vakavat taloudelliset vaikeutemme ovat merkittävältä osalta seurausta talouspolitiikassa tehdyistä virheistä. Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professorit Seppo Honkapohja, Erkki Koskela ja Jouko Paunio sanovat, että Suomessa harjoitetun talouspolitiikan heikkoutta osoittavat ”muun muassa kahdesti tapahtunut pakkodevalvaatio, lyhytaikainen tulopoliittinen ratkaisu indeksiehtoineen, toistuva budjetin aukirepiminen ja pankkikriisin vaatimien rahoitusresurssien jatkuva aliarviointi” (HS 13.1.1993). Tampereen yliopiston kansainvälisen talouden professori Pekka Ahtiala pitää pankkien korkosäännöstelyn ja kansainvälisten pääomaliikkeiden säännöstelyn samanaikaista purkamista vuonna 1987 Suomen Pankin tekemänä ”yhtenä talousuudistusten kuolemansyntyinä” (HS 16.2.1993).

Ahtialan mukaan rahapolitiikan kiristäminen rajusti ja liian myöhään vuonna 1989 johdatti konkurssien ja työttömien määrän nopeaan kasvamiseen, valtion verotulojen pienenemiseen, pankkien kriisiin ja valtion talouden alijäämäisyyteen. Seuraavien vuosien väärä rahapolitiikka esti sitten talouden toipumisen. Ahtiala kirjoittaa (HS 16.2.1993):

”Vientitulojen lasku johti vaihtotaseen johdosta lisäkirstyksen talouspolitiikassa, kun normaalisti olisi pitänyt löysätä ja ylläpitää työllisyyttä. Lama syveni aiheuttaen lisää konkurssreja; työpaikkoja menetetään pysyvästi. Se johtaa tuotantokapeikkojen syntymiseen jo korkeallakin työttömyysasteella seuraavan nousun aikana, ja siten hidastetaan kasvua ja pidetään työttömyysaste korkealla pitkälle eteenpäin sen lisäksi, että jo laskun aikana menetetään tuotantoa ja aiheutetaan inhi-

millisiä kärsimyksiä muun muassa työttömyyden muodossa.”

Myös valtiovarainministeriö myöntää, että talouspolitiikassa on epäonnistuttu (Talouspolitiikan linja ..., 1993, 1):

”Suomessa harjoitettu talouspolitiikka on viime vuosina epäonnistunut pahasti. Finanssipolitiikka ei ollut etenkin viime vuosikymmenen lopulla kysyntäpaineisiin nähden tarpeeksi kireää. Rahapolitiikka salli tuolloin rajun luotonannon kasvun, joka johti kiinteistökeinotteluun ja rakennustoi- minnan sekä koko kansantalouden ylikuumenemiseen. Sitoutuminen laman oloissa yliarvostettuun markkaan ei ollut kestäväällä pohjalla; luottamus- pulan takia korkeana pysyneet korot syvensivät ja pitkittivät osaltaan lamaa.”

Myös yksimielisyys siitä, että talouspolitiikkaa on muutettava, on laajaa. Viime aikoina on ajoittain näyttänyt siltä, että vain tasaval- lan presidentti on ollut sen kannalla (Monto & Seppänen 1993).

Ahtialan mukaan talouspolitiikan ensisijai- seksi tavoitteeksi on tullut valtiontalouden rahoittaminen. Valtio yrittää hankkia tuloja kiristämällä verotusta. Verotuksen kiristämi- nen lisää konkurssreja, pankkien luottotappi- oita ja työttömyyttä. Se pienentää verotuloja ja lisää valtion työttömyysturvamenoja. Ahtiala pitää todennäköisenä, että tässä tilanteessa verojen kiristäminen aiheuttaa kansantalou- dessa vaikeasti korjattavia vahinkoja ja johtaa vain valtiontalouden alijäämän syvenemiseen entisestään. ”Parhaassakaan tapauksessa hyödyt eivät ole suhteessa aiheutettuihin va- hinkoihin”, Ahtiala kirjoittaa.

Supistuvassa kansantaloudessa julkisen ta- louden säästöt eivät ole oikea ratkaisu. Ne vain johtavat yhä uusiin säästöihin, sanoo Kansantaloustieteen päivillä 9.2.1993 Joen- suussa esitelmöinyt Yrjö Jahnssonin säätiön tutkimusjohtaja Jaakko Kiander. Hän viittaa säästöpäätösten, kulutuksen pienenemisen ja työttömyyden kasvun väliseen suhteeseen vuosina 1992 ja 1993 (Kiander 1993, 6–7):

”Budjettia laadittaessa kesällä 1992 odotettiin vuoden 1993 työttömyysprosentin olevan 11. Bud-

jettiin lisättiin säästöpäätöksiä. Syksyllä työttömyssennustetta jouduttiin korjaamaan 13 prosenttiin ja tekemään lisäsäästöjä, jotta kasvaneet työttömyysmenot saadaan katetuksi – – Kuluttajat reagoivat – – supistamalla kulutustaan. – – Budjetin tekijät eivät edelleenkään ole tietävinään säästöpäätösten ja työttömyysprosentin välisestä yhteydestä. Tammikuussa 1993 ilmoitettiin uudeksi työttömyysennusteeksi 16 prosenttia ja arvioitiin, että vuoden 1994 budjetissa tarvitaan 20 miljardin lisäsäästöt.”

Työttömyyden vähentämisen tulisi olla talouspolitiikan keskeisin tavoite, sanoo Tampereen professori Ahtiala (HS 16.2.1993). On ryhdyttävä kasvua edistäviin ja rakennemuutosta tukeviin valtion toimenpiteisiin käynnistämällä valmiiksi suunniteltuja ja pitkällä aikavälillä kannattavia julkisia perusinvestointeja, sanovat Helsingin professorit Honkapohja, Koskela ja Paunio (HS 13.1.1993). Jos työttömyyden hoitoon ei panosteta, rapauttaa työttömyys kansalaisten työkyvyn ja -halunkin, sanoo Joensuun professori Kyösti Pulliainen (Karjalainen 25.1.1993). On luovuttava Sailerin paperin säästöistä vuosille 1993–1994 ja toteutettava niiden sijaan 15 miljardin markan julkiset investoinnit, sanoo tohtori Klander (1993, 15). Monetarismi on tullut tiensä päähän – nyt tarvitaan elvyttävää keynesiläistä talouspolitiikkaa, sanoo eduskunnan kokoomuslainen puhemies Ilkka Suominen (Hufvudstadsbladet 26.1.1993).

Hallituksen kanta elvytykseen on ollut häilyvä. Valtiovarainministeri on yleensä torjunut ”velkaelvytyksen”. TV 3:n aamuohjelmassa hän huudahtaa helmikuun loppupuolella, että ”elvytystä ei ole eikä tule”. Keski- viikkona 3.2.1993 hallitus oli kuitenkin pitänyt iltakoulun ja sen jälkeen tiedotustilaisuuden, jossa pääministeri oli kertonut hallituksen päättäneen neljän miljardin elvytyspaketistä. Helsingin Sanomien toimittajan Matti Virtasen laatima uutinen kertoo (4.2.1993):

”Aho ja Viinanen selittivät, että hallitus ei ole voinut ryhtyä elvyttämään aikaisemmin, koska säästöpäätösten teko oli kesken, pääomaverouudistus oli kesken ja korkotaso oli korkea. Liian aikainen elvytys olisi voinut pahentaa ongelmia.

Pääministeri vakuutti uskovansa, että tilanne on nyt muuttumassa ja hallituksen elvytys- tai ’toimeliaisuudenlisäämispaketti’ tulee vaikuttamaan myönteisesti: ’Edellytykset investointien käynnistymiseen ovat nyt syntyneet’.”

Hallituksen ”toimeliaisuudenlisäämispakettiin” kuului verohelpotuksia, korkotukea ja valtion menojen lisäyksiä mm. yritystukia korottamalla. Siinä ei kuitenkaan ollut päätöksiä julkisen vallan aloittamista investoinneista. Verohelpotukset, korkotuki ja yritystuki oli ajateltu epäsuoriksi keinoiksi saada yksityiset investoimaan. Päätökset investoinneista tekisivät muut kuin hallitus, mikäli ne luottaisivat tulevaisuuteen.

Johdonmukaisesti elvytystä on vastustanut tasavallan presidentti. Torstaina 28.1.1993 tiedotusvälineille antamissaan haastatteluisissa hän ilmoitti suhtautuvansa varauksellisesti velkavaroin tehtävään elvytykseen. Hän sanoi, ettei niukkoja varoja tulisi pahan työttömyyden aikana missään tapauksessa kohdentaa investointeihin, joista ei pitkään aikaan, jos koskaan, tulisi mitään ulos. Hän torjui elvytyksen myös vuoden 1993 valtiopäivien avajaispuheessaan (10.2.1993). Hän katsoo, että työttömyyttä kyllä tulee yrittää lievittää, mutta ei näe, että se olisi mahdollista elvyttämällä:

”Työllisyyttä tulee pyrkiä parantamaan, mutta julkisen sektorin tai kotimaisen kysynnän elvyttäminen ei tuo valuuttatuloja. Se heikentää vaihtotasetta ja lisää kansantalouden ulkomaista velkaa.”

Julkisten menojen lisäämisen sijaan presidentti Koivisto esittää säästöjä:

”Julkiset palvelut on kustannettava maksuilla tai veroilla. Lainanoton varaan niitä ei voi rakentaa. Kun julkisen talouden räsitusta on voitava keventää, on tärkeää tehostaa julkisten palvelujen tuotantoa.”

Läksyttäessään hallitusta 19. helmikuuta 1993 presidentin esittelyn yhteydessä Koivisto kehotti hallitusta pysymään tiukan talouspolitiikan linjalla. Säästöt on toteutettava ja velkaantumisen pysäytettävä, hän vaati.

Suomessa keynesiläisyyttä ei koskaan olekaan harjoitettu sillä tavoin kuin monissa muissa länsimaissa, joissa se 1930-luvun suuren laman jälkeen syrjäytti uusklassisen talusteorian ja tuli sen tilalle uudeksi hallitsevaksi talouspoliittiseksi opiksi aina monetarismin läpimurtoon asti.

Jukka Pekkarisen mukaan suomalainen talouspolitiikka on ollut omaperäistä ja vanhakantaista (Pekkarinen 1992, 104). Talouspolitiikka on eristetty politiikan muista lohkoista omaksi alueekseen, jota hallitsevat ”asian-tuntija-virkamiehet”. Se on merkinnyt Suomen Pankin ja valtiovarainministeriön yliver-taisen vahvaa asemaa (Pekkarinen & Vartiainen 1993, 44). Julkinen talous on kärjistänyt suhdannevaihteluja – ei tasoittanut niitä, niin kuin keynesiläisen ajattelun mukaan pitäisi

tapahtua. Suomalaista hyvinvointivaltiota on ”esi-keynesiläiseen” tapaan rakennettu nousukausien aikana ja laskukausina on ”vedetty henkeä – ja samalla syvennetty laskukautta”, sanoo Jukka Pekkarinen (1992, 105). Valtion-talouden nopeaan heikkenemiseen on reagoitu talouspolitiikkaa voimakkaasti kiristämäl-lä juuri laskukauden alussa, niin kuin tapah-tui vuosina 1957–58 ja vuosina 1975–76 (Pekkarinen & Vartiainen 1989) – tai lasku-kauden jo syvennyttyä lamaksi, niin kuin on tapahtunut nyt 1990-luvun alussa.

Jos Jukka Pekkarinen ja Juhana Vartiainen ovat arvioinnissaan oikeassa ja – niin kuin näyttää – hallitus ja Suomen Pankin väki toi-mivat kuten edeltäjänsäkin, meidän on taas yritettävä selvittää tästäkin lamasta talouspoli-tiikasta huolimatta – ei sen avulla.

KIRJALLISUUS

Haatanen, Pekka: Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys. S. 31–68. Teoksessa: Riihinen, Olavi (toim.): SOSIAALIPOLITIikka 2017. Helsinki: SITRA, 1992

Kansantalouden kehitysraportti, helmikuu 1993. Helsinki: Valtiovarainministeriön kansantalous-osasto, 1993

Kiander, Jaakko: Valtion velka ja velkaelvytys. Moniste 1993

Klaukka, Timo & Hannula, Ann-Mari & Peura, Sirpa & Eerikäinen, Sari & Rajaniemi, Sinikka: Lääkekorvauksia leikattiin – vähenikö lääkkeiden käyttö? Suomen lääkärilehti 48 (1993): 5, 377–379

Kuusi, Pekka: 60-luvun sosiaalipolitiikka. Por-vo: WSOY, 1968

Lehto, Juhani: ”Voiko valtionosuusuudistus joh-taa rakennemuutoksiin sosiaalihuollossa?” Dialo-gi 2 (1992): 8, 19–20

Lehto, Juhani & Lamminpää, Kaarina: Ruuhkaa ja leikattua perusturvaa toimeentuloluokulla. So-siaali- ja terveyshallitus, Raportteja 75. Helsinki: VAPK, 1992

Monto, Pertti & Seppänen, Pekka: ”Joudun puo-lustamaan hallitusta sitä itseään vastaan”. Talous-elämä 1993: 7, 16–18

Pekkarinen, Jukka: Keynesiläinen hyvinvointi-valtio kritiikin ristitulessa. S. 97–108. Teoksessa:

Riihinen, Olavi (toim.): SOSIAALIPOLITIikka 2017. Helsinki: SITRA, 1992

Pekkarinen, Jukka & Vartiainen, Juhana: Suh-dannevaihtelut ja suhdannepolitiikka. P. 298–326. Teoksessa: Loikkanen, Heikki A. & Pekkarinen, Jukka (toim.): Suomen kansantalous – Instituutiot, rakenne ja kehitys. Porvoo: WSOY, 1989

Pekkarinen, Jukka & Vartiainen, Juhana: Suo-men talouspolitiikan pitkä linja. Porvoo: WSOY, 1993

Roos, J. P.: Amerikkalainen ”hyvinvointivaltio”. Janus 1 (1993): 2, 40–43

Sailas, Raimo: Julkisen talouden tasapainon pa-rantaminen. Ehdotus talousneuvostolle. Helsinki 1992. (Moniste)

Sailas, Raimo & Sauli, Hannele: Hyvinvointi-valtion ideologiset vastustajat ilmoittautukoot. Hyvinvointikatsaus 1992: 4, 6–10

Talouden näkymät ja talouspolitiikan linja vuo-teen 1996. Helsinki: Valtiovarainministeriö, 1992

Talouden tie kohti tasapainoa. Toim. Seppo Lep-pänen. VATT: Keskustelualoitteita, 1992

Talouspolitiikan linja – Kansantalouden kehitys ja talouspolitiikka vuosina 1993–1997. Helsinki: Valtiovarainministeriö, 1993

Vartia, Pentti & Ylä-Anttila, Pekka: KANSAN-TALOUS 2017. Helsinki: ETLA & SITRA, 1993.